

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Janc

Upravljanje s krajinsko dediščino Majev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Janc

Mentorica: doc. dr. Ksenija Šabec

Upravljanje s krajinsko dediščino Majev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

ZAHVALA:

Zahvaljujem se mentorici Kseniji Šabec za pomoč in nasvete pri izdelavi diplomskega dela ter svojim bližnjim za vso podporo v času študija.

Upravljanje s krajinsko dediščino Majev

V zadnjih nekaj desetletjih smo lahko pričali o ogromnemu porastu turizma po celem svetu. Izjema ni niti območje, na katerem je nekoč bivala civilizacija Majev. Na tem območju, kjer še danes živi veliko število njihovih potomcev, prihaja do različnih odzivov na povečanje turizma. Nekateri prebivalci sprejemajo nove priložnosti z odprtimi rokami, spet drugi se bojijo, da bo vse večji razvoj vodil v uničenje njihove kulture. V diplomski nalogi bom poskušala prikazati, kako je arhitekturna dediščina Majev prilagojena potrebam današnjega turizma. Na omenjenem območju se pojavljajo različni akterji, ki so mnenja, da imajo pravico do upravljanja z majevsko krajinsko dediščino. V osrednjem delu naloge bom poskušala poiskati odgovor na vprašanje, kdo danes upravlja z omenjeno dediščino Majev, ali prihaja do konfliktov na tem področju ter kakšne rešitve so že bile dosežene. S pomočjo analize primarnih in sekundarnih virov, bom raziskovala vloge oblasti, lokalnih skupnosti, potomcev Majev ter lastnikov zemljišč, na katerih danes stojijo majevske piramide in palače.

Ključne besede: Maji, turizem, civilizacija, krajinska dediščina.

Managing the Maya architectural heritage

Over the last few decades, we have witnessed a huge growth in tourism all over the world. The area, where the Maya civilization once lived, is no exception. This area is still inhabited by the descendants of the Maya, who have mixed responses to the growth of tourism. Some of them welcome the opportunities with open hands, others are afraid that the growth will lead to destruction of their culture. In this thesis, I will try to show how architectural heritage of the Maya civilization has been adapted for the needs of tourism. There are different agents who believe they have a right to manage this cultural heritage. My main focus will be on trying to find the answer to who is managing this heritage, whether there are any conflicts in this field and what kind of solutions have been reached so far. With the help of an analysis of primary and secondary sources, I will examine the role of authorities, local communities, the descendants of the Maya and the owners of the land on which Maya architecture is located.

Key words: Maya, tourism, civilization, architectural heritage.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	6
2 TEORETSKI DEL	7
2.1 KRATEK PREGLED ZGODOVINE MAJEVSKE CIVILIZACIJE.....	7
2.2 ARHITEKTURA MAJEV.....	10
2.3 TURIZEM NA OBMOČJU CIVILIZACIJE MAJEV.....	12
2.4 PROBLEMI Z OHRANJANJEM KRAJINSKE DEDIŠČINE MAJEV	14
3 ŠTUDIJA PRIMEROV MAJEVSKE KRAJINSKE DEDIŠČINE	18
3.1 MIRADOR.....	20
3.2 IXIMCHE	24
3.3 CANCUN	26
3.4 CHICHEN ITZA	29
4 SKLEP	35
5 VIRI.....	38

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Prikaz ozemlja majevske civilizacije in porazdelitve majevskih jezikov po celotnem ozemlju Majev	9
Slika 2.2: Roparji grobov v akciji.....	15
Slika 2.3: Uničena piramida na območju El Peten.....	16
Slika 3.1: Ozemlje, ki ga zajema projekt Mundo Maya (označeno s sivo barvo).....	19
Slika 3.2: Piramida La Danta.....	21
Slika 3.3: Prikaz rušenja sten na piramidi La Danta	21
Slika 3.4: Otroci se prihajajo igrati na ruševine Iximcheja	26
Slika 3.5: Cancun pred prihodom turizma.....	27
Slika 3.6: Današnji izgled Cancuna	28
Slika 3.7: S piramide El Castillo se po stopnišču vizualno spušča kača, ki jo po hrbtu krasijo trikotni liki.....	31
Slika 3.8: Prodajalci spominkov na območju Chichen Itza	33

1 UVOD

Krajinska dediščina Majev je danes razpršena po območju, ki vključuje pet držav: Mehiko, Gvatemalo, Belize, Honduras in Salvador. V diplomski nalogi se bom ukvarjala z zgodovino majevske civilizacije, arhitekturo Majev ter z Maji danes, natančneje s problemi, ki se pojavljajo pri ohranjanju njihove krajinske dediščine. Moje osrednje raziskovalno vprašanje bo, kako se je razvijal turizem na omenjenem območju, kakšen vpliv je imel na krajinsko dediščino in življenje Majev ter do kakšnih nesoglasji prihaja na področju upravljanja z njihovo dediščino.

Diplomska naloga je razdeljena na dva dela, teoretski del in študijo primerov. V teoretskem delu bom na kratko orisala tri pomembna zgodovinska obdobja majevske civilizacije, predklasično, klasično in poklasično obdobje, nato pa bom poskušala prikazati, do kakšnih sprememb je na tem območju prišlo s prihodom kolonializma ter kakšna je situacija danes. Posvetila se bom tudi arhitekturi Majev in omenila seznam svetovne dediščine Organizacije združenih narodov za izobraževanje in kulturo (UNESCO), na katerem lahko najdemo osem majevskih spomeniških območji. Podrobneje se bom posvetila še razvoju turizma na območju petih, zgoraj omenjenih držav.

V drugem delu naloge se bom osredotočila na študijo primerov. Na začetku bom predstavila projekt Mundo Maya, ki se ukvarja s pospeševanjem razvoja in promocijo turizma na majevskem območju zgoraj naštetih držav. V nadaljevanju bom opisala štiri primere iz območja Mehike in Gvatemale, in sicer Mirador, Iximche, Cancun in Chichen Itza. Tu bom poskušala poiskati odgovor na vprašanje, kdo danes upravlja s krajinsko dediščino Majev, ali prihaja do kakšnih konfliktov na tem področju ter kakšne rešitve so že bile dosežene. Raziskovala bom vloge oblasti, domačinov, potomcev Majev ter lastnikov zemljišč, na katerih danes stojijo mogočne majevske piramide in palače. Pozornost bom posvetila tudi temu, kako je krajinska dediščina Majev prilagojena potrebam današnjega turizma.

Glavna metoda, ki jo bom uporabljala pri pisanju, bo analiza in interpretacija primarnih in sekundarnih virov, torej knjig, revij, člankov, konvencij in internetnih strani. Pri opisovanju posameznih arhitekturnih zgradb bom uporabila tudi študijo primerov, ki sem jih izbrala na podlagi dostopne literature, in po mojem mnenju nudijo ustrezen prikaz razvoja turizma in upravljanja s krajinsko dediščino na majevskem območju.

2 TEORETSKIDEL

V teoretskem delu naloge, ki je razdeljen na štiri podpoglavja, bom predstavila kratek pregled zgodovine majevske civilizacije. Nadaljevala bom z arhitekturo Majev in njenimi značilnostmi, majevskimi mesti ter nekaj besed namenila tudi spomeniškim območjem, ki so uvrščena na seznam svetovne dediščine. Podrobneje se bom posvetila še razvoju turizma, vplivu turizma na življenje Majev in problemom, ki se pojavljajo pri ohranjanju njihove krajinske dediščine na območju petih, v uvodu naštetih držav, to so Mehika, Gvatemala, Belize, Honduras in Salvador.

2.1 KRATEK PREGLED ZGODOVINE MAJEVSKE CIVILIZACIJE

Začetek civilizacije Majev sega v drugo tisočletje pr. n. št., ko je na tem območju prihajalo do vedno večje in bolj enotne civilizacije, kar se je odražalo v organizaciji družbe, religiji, poljedelstvu, umetnosti in arhitekturi (Šprajc, 2009, str. 10). To obdobje predstavlja predklasična doba, ki je trajala od 2000 pr. n. št. do 250 n. št. Deli se na zgodnje predklasično obdobje, ko so se na tem območju začele oblikovati prve vaške skupnosti, srednje predklasično obdobje, ki ga je zaznamovala arhitektura velikih razsežnosti, in pozno predklasično obdobje, kjer je prišlo do pojava družbenih slojev in jasno organizirane politične hierarhije. V poznem predklasičnem obdobju so bile zgrajene tudi ogromne palače in templji, ki še danes predstavljajo eno izmed temeljnih značilnosti majevske civilizacije. Prehod iz predklasične v klasično dobo je bil postopen in se ni zgodil na celotnem ozemlju naenkrat (Grube, 2007, str. 14–15).

Klasična doba, ki se deli na zgodnjo in pozno, je trajala od leta 250 do leta 900. Za to obdobje je značilno, da je bila država razdeljena na manjše države, na čelu katerih so bili kralji, ki so bili visoko cenjeni, saj so jih imeli za posrednike med bogovi in navadnimi smrtniki. To je bil čas ogromnih razkošnih palač in razvoja umetnosti. Za to obdobje je značilen tudi spor med dvema vplivnima majevskima mestoma, Tikalom in Calakmulom. Ta spor je počasi vodil do razpada večjih mest, ki je bil pospešen z ekološkimi katastrofami in prenaseljenostjo (prav tam, str. 15–16).

Poklasično obdobje je trajalo od leta 900 do leta 1450. Dolgo časa se je na to obdobje gledalo kot na obdobje zatona majevske civilizacije, saj ostanki iz tega časa, ki so jih odkrili znanstveniki, niso imeli enake vrednosti kot ostanki iz klasične dobe Majev. Z nadaljnjimi raziskovanji so prišli do ugotovitev, da se je v tej dobi spremenil način vladanja in kralji, ki naj

bi bili v klasični dobi predstavniki bogov, so postajali vedno manj pomembni. Pojavil se je tako imenovani srednji razred, ki je začel uvažati in izvažati različne dobrine, kot so recimo zlato iz Srednje Amerike, turkiz iz ZDA in baker iz Mehike. Tudi to obdobje je razdeljeno na več podobdobji, in sicer na zgodnje poklasično obdobje, srednje poklasično obdobje, ko je na tem območju vladalo ljudstvo K'iche', in pozno poklasično obdobje, ko je tu vladalo ljudstvo Kaqchikel ter nekoliko pozneje tudi ljudstvo Itzaj. Pozno poklasično obdobje je tudi čas pred vdorom Špancev na to ozemlje (prav tam, str. 16).

Večina prikazov majevske civilizacije se zaključí s španskimi osvajanji, kakor da so ta osvajanja pomenila konec majevske kulture. V času kolonializma so življenje Majev zaznamovale vojna, nasilje, zatiranje in kulturna izolacija, a kljub temu so Maji preživelí in se borili proti kolonialistom. Tudi po letu 1821, ko so se države Latinske Amerike osvobodile, se je zatiranje nadaljevalo, saj so ameriški prvotni naseljenci, med katere spadajo tudi Maji, postali marginalne skupine na dnu družbene lestvice (prav tam).

Ostanki kolonializma in poznejšega zatiranja so vidni še danes. Gvatemala je zaradi posledic kolonializma razdeljena na dva dela, na del, kjer Maji so, in del, kjer jih ni. Na območju Jukatana v Mehiki so meje med Maji in ostalimi prebivalci manj opazne, vendar še vedno vidne. V Mehiki prihaja do netolerance majevske kulture in zgodovine, do imenovanja majevskih jezikov kot dialektov ter promocije španščine kot edinega uradnega jezika. V mehiških šolskih učbenikih se vsaj do pred kratkim ni opisovalo zgodovine pred kolonialnimi osvajanji, otroke pa se je poučevalo, da se je življenje na tem območju začelo s španskimi osvajanji. Ponekod lahko še zasledimo tudi trditve, da so mogočne majevske piramide zgradile druge civilizacije. V zadnjem času na tem področju postopno prihaja do sprememb, saj se vse več potomcev Majev zaveda, kako pomembna je njihova kultura in zato le-ta postaja vedno bolj živa. V zadnjem desetletju so na območju Gvatemale, Mehike in Belizeja Maji ustanovili svoje lastne organizacije, tiskajo svoje znanstvene publikacije, učbenike v majevskih jezikih in ustanavljajo svoje šole (prav tam, str. 423–424).

Maji so ljudstvo, ki danes naseljuje ozemlje veliko približno 400.000 km². To ozemlje obsega pet mehiških zveznih držav, med katere spadajo Jukatan, Campeche, Quintana Roo, Chiapas in Tabasco, ozemlje Gvatemale in Belizeja ter del Hondurasa in del Salvadorja (glej sliko 2.1). Območje je sestavljeno iz dveh geografsko različnih enot. Severni del predstavlja polotok Jukatan, ki je skoraj v celoti sestavljen iz nižavij, kjer prevladuje kraški relief, južni del pa sestavljajo gorske verige, ki so vulkanskega izvora (Šprajc, 2009, str. 10–11).

V začetku 21. stoletja je na tem območju živel sedem milijonov pripadnikov majevske staroselske skupnosti (NATIONS, 2006, v Terčelj, 2015, str. 120). V Belizeju Maji danes predstavljajo približno 20 % vse populacije, v Mehiki pa so precej številčnejši. Za pravo deželo Majev velja Gvatemala, kjer živi 6 milijonov Majev od skupno 10 milijonov prebivalcev (Grube, 2007, str. 417). Celotno ozemlje je sestavljeno iz mreže etničnih skupin, ki še vedno govorijo ali pa so v preteklosti govorile jezik, ki spada v široko skupino majevskih jezikov (glej sliko 2.1). Te skupine se nikoli v preteklosti niso povezale v eno samo politično in nacionalno celoto, saj so bile podvržene različnim kolonialnim silam, ki so si takrat lastile Mehiko, Honduras, Salvador, Belize in Gvatemalo (McAnany, 2016, str. 11). Danes so Maji vključeni v različne družbene sloje. Ne predstavljajo več samo kmečkega prebivalstva, pač pa lahko njihove predstavnike najdemo tudi v srednjem in višjem družbenem sloju (Carey, 2001, v Little, 2008, str. 90). Prav tako Maji ne predstavljajo enotnega jezikovnega razreda. Govorijo namreč 30 jezikov¹ in na stotine različnih dialektov (Campbell in Kaufman, 1985, v Little, 2008, str. 90).

Slika 2.1: Prikaz ozemlja majevske civilizacije in porazdelitve majevskih jezikov po celotnem ozemlju Majev

Vir: Grube (2007, str. 417).

¹ Med najpomembnejše jezike spadajo k'iche', q'eqchi', yukatek, kaqchikel, mam, tzeltal in tzotzil (Grube, 2007, str. 417).

2.2 ARHITEKTURA MAJEV

Vse majevsko ozemlje je bilo gosto posejano s tistim, čemur mi zmotno pravimo mesta. Ni šlo za prava mesta, ampak prej za središča zbiranja, kjer so stale javne zgradbe – templji, svetišča, observatoriji, stadioni, tržnice. Ob nekaterih dnevih so bila preplavljena z ljudmi, naslednji dan zapuščena. Morda so svečeniki in javni funkcionarji res prebivali v hišah na obrobju teh središč, toda majevski prebivalci so živeli več kilometrov proč v svojih poljem bližnjih vaseh in so hodili v mesto le ob verskih praznikih, na gledališko predstavo ali na semenj (Ventura, 1989, str. 29).

Zgornji citat se mi je zdel zanimiv, saj avtor v nekaj stavkih nazorno prikaže, kako je izgledalo življenje Majev. V svoji diplomski nalogi se bom posvečala predvsem arhitekturi Majev, ki se je skozi čas močno spreminjala. Napredek od masivnih, a nizkih platform do ogromnih piramid, ki so pogosto v višino presegale celo okoliški gozd, je bil neverjeten. Arhitektura se je nenehno izpopolnjevala, razvijale so se tehnike gradnje in še dandanes majevska arhitektura navdušuje ljudi po vsem svetu. Poleg izjemnih arhitekturnih dosežkov so imele stavbe tudi lepe dekoracije, od stenskih poslikav, raznih skulptur in seveda stel. Kljub neverjetni arhitekturi so Maji živeli v skromnih kočah, ki jih bom omenila v nadaljevanju (Stierlin, 2001, str. 228–229). Eden največjih dosežkov majevske kulture je bil torej nedvomno začetek stavbene arhitekture velikih razsežnosti, kamor uvrščamo ogromne piramide, ki smo jim lahko priča še danes.

V nadaljevanju se bom najprej nekoliko oddaljila od osrednje teme, to je arhitekture, in se na kratko posvetila oblikam, ki so se pojavile v poznem predklasičnem obdobju, in so še danes izjemno pomembne za razumevanje življenja Majev. To so bile skulpture in stele, ki so postale glavno orodje za izražanje avtoritete in moči. Le-te so predstavljale portrete božanstev ali pomembnejših vladarjev in so bile visoke tudi do 4 metre (Grube, 2007, str. 198). Izjemno pomembne so bile tudi dekoracije, ki so predstavljale različne maske, obraze vladarjev in božanstev. Poleg njih je pomembno vlogo v arhitekturi odigralo tudi slikanje. Na slikah, ki so bile večbarvne, so bili pogosto prikazani rituali, božanstva in različni elementi majevske kulture. Na žalost se je zaradi vlage do danes ohranil zelo majhen delež teh slikarij (Stierlin, 2001, str. 30–33). Kljub slabši ohranjenosti te stele, dekoracije in poslikave predstavljajo ključ do razumevanja majevske civilizacije, saj se iz tistega časa ni ohranilo veliko materialnih ostankov, ki bi razkrivali, kako je živela ta skrivnostna civilizacija (prav tam, str. 228–229).

V arhitekturi Majev vse strukture izvirajo iz pradavnih koč. Koče so bile pravokotne ali ovalne oblike in so imele en notranji prostor z enim vrati. V navadi je bilo, da je imela družina v lasti dve koči, eno za domača opravila in počitek ter drugo za kuhanje. Omenjene koče so bile inspiracija za poznejšo gradnjo palač in svetišč na vrhu piramid. Zgrajene so bile na nizkih

platformah, kar je preprečevalo, da bi ob poplavih vanje vdrla voda. Tudi poznejše kamnite zgradbe velikih razsežnosti stojijo na platformah, ki pa so precej višje (prav tam, str. 21–23).

Raziskovalci so opazili, da so Maji svoje stavbe usmerjali proti astronomsko zanimivim točkam na horizontu, kot so npr. solsticijska in ekvinokcijska vzhajališča Sonca. Obsežnejše raziskave v zadnjih desetletjih so pokazale, da je astronomska orientiranost svetlišč, upravnih poslopji in rezidenčnih palač vladarjev in dostojanstvenikov prej pravilo kot izjema. Namen iger svetlobe in sence, ki jih je na nekaterih stavbah ob različnih datumih še vedno mogoče opazovati, je bil gotovo ta, da poudarijo posvečenost določenih objektov ter njihovo mistično zvezo z določenimi datumi (Kvarkadabra, 1994a, 1994b). Igro svetlobe je moč opazovati tudi v Chichen Itzi, na piramidi El Castillo, a o tem več v tretjem poglavju pri opisovanju posameznih izbranih primerov.

Največja majevska mesta so se najpogosteje nahajala v nižavjih in ravno tu je civilizacija Majev doživela svoj razcvet. Prva mesta so tu nastala že v drugi polovici prvega tisočletja pr. n. št., v predklasični dobi, pozneje, v klasični dobi, pa se je razvoj na tem območju nadaljeval in stopnjeval. Nižavja so bila torej deležna največjega razvoja, prav tako pa se je tu začela kriza, ki je povzročila propad civilizacije. Po mnenju Ivana Šprajca² so k propadu prispevali predvsem razlogi, kot so prenaseljenost, pomanjkanje obdelovalne zemlje in vedno večje ter dolgotrajne suše (Šprajc, 2009, str. 12).

Kar nekaj majevskih arheoloških spomenikov je danes na UNESCOVEM seznamu svetovne dediščine. Najbolj znani so spomeniki v Uxmalu, Chichen Itzi, Tikalu, Copanu in Calakmulu ("UNESCO", b.d.b). Danes se krajinski dediščini po celem svetu, ne samo na omenjenem območju petih držav, kjer se nahaja krajinska dediščina Majev, posveča vedno več pozornosti. To je povzročilo spremembo iz neškodljivega zanimanja za to dediščino k postavitvi le-te v mednarodno središče. To povečanje zanimanja ima po mojem mnenju svoje prednosti in slabosti. Prednost je, da povečanje zanimanja za določeno spomeniško območje vodi v večji zaslužek od turizma, kar posledično pomeni tudi večjo skrb za ohranjanje spomeniškega območja. Slabost pa je, da so spomeniška območja, ki se uvrstijo na UNESCOV seznam svetovne dediščine, pogosto dojeta precej površinsko, so samo neke točke na zemljevidu, ki si jih ljudje želijo obiskati. Spregleda se torej dejstvo, da so znamenitosti na omenjenem seznamu

² Ivan Šprajc je slovenski arheolog in etnolog, katerega delo je osredotočeno na mezoameriško arheologijo in arheoastronomijo ("Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti", b.d.).

tam predvsem zato, da se jih zavaruje in ohranja, in da ta seznam ni zgolj turistični vodič po najbolj zanimivih spomeniških območjih sveta.

Harrison in Hitchcock razlagata, kako vpis med svetovno dediščino v primeru že močno obiskanih turističnih znamenitosti ne prispeva k pretiranemu povečanju števila obiskovalcev, medtem ko v manj obiskanih turističnih krajih ta vpis med svetovno dediščino po navadi sproži ogromen porast turizma. To se je zgodilo tudi v primeru Chichen Itza, ki ga bom opisala pozneje. Svetovna dediščina je torej kot nekakšna znamka oz. oznaka, ki spodbuja turistični razvoj. UNESCO se trudi, da bi se turizem na posameznih območjih razvijal v skladu z okoljem, kulturo in domačimi prebivalci. Dejstvo pa je, da se primeri svetovne dediščine med seboj razlikujejo, zato je težko pripraviti enoten načrt za razvoj turizma, ampak je potrebno načrte prilagajati razmeram na posameznem območju svetovne dediščine (Harrison in Hitchcock, 2005, str. V–VI).

S kratko predstavitvijo zgodovine majevske civilizacije sem prikazala, da so bili Maji skozi zgodovino deležni tako vzponov kot tudi padcev. Danes se situacija, v kateri se nahajajo potomci Majevev, postopoma izboljšuje. Arhitektura velikih razsežnosti, ki se je ohranila vse do danes, je pokazatelj, da je šlo v primeru Majevev za dobro organizirano civilizacijo. Kljub temu da je bilo področje njihove civilizacije deležno že mnogih odkritij, to civilizacijo še vedno obdaja misterioznost, ki odpira prostor za nadaljnje raziskave. Mogoče je ravno ta misterioznost tista, ki na to območje privablja veliko število raziskovalcev in predvsem turistov. Z vpisom med svetovno dediščino so nekatera spomeniška območja Majevev postala svetovno znana, kar je sprožilo tudi porast turizma, na razvoj katerega se bom osredotočila v naslednjem poglavju.

2.3 TURIZEM NA OBMOČJU CIVILIZACIJE MAJEV

V *Konvenciji Mednarodne organizacije za delo št. 169* o pravicah staroselskih ljudstev in plemenskih skupnosti³ so leta 1989 določili, da imajo omenjene skupnosti, med katere spadajo tudi potomci Majevev, pravico do dostopa in soupravljanja z lastno kulturno dediščino. Ta konvencija določa, da se je potrebno o vseh stvareh, ki se dotikajo staroselskih ljudstev, posvetovati z njimi brez uporabe nasilja in brez kršenja pravic (Terčelj, 2015, str. 113–114). Mehika je to konvencijo sprejela leta 1990, Honduras leta 1995, Gvatemala pa leto pozneje (Konvencija Mednarodne organizacije za delo št. 169 o pravicah staroselskih ljudstev in

³ Konvencija Mednarodne organizacije za delo št. 169 o pravicah staroselskih ljudstev in plemenskih skupnosti, podpisana 27. junija 1989 v Ženevi, v veljavi od 5. septembra 1991.

plemenskih skupnosti, 1989). Marija Mojca Terčelj, ki je med letoma 2000 in 2014 preučevala Maje iz območja Jukatana, pravi, da je ozemlje Majejev za njih tako prostor snovne kot tudi nesnovne kulturne dediščine⁴ (Terčelj, 2015, str. 114–115).

S prihodom množičnega turizma na to območje⁵ se je življenje Majejev spremenilo na več načinov. Do prihoda turizma so se staroselci ukvarjali predvsem s kmetovanjem. Veliko moških potomcev Majejev se je s prihodom turizma zaposlilo v gradbenih podjetjih, kjer so sodelovali pri gradnji infrastrukture in prometnih povezav. Nekateri so to priložnost za delo v turistični industriji sprejeli odprti rok, saj jim je predstavljala novi vir dohodka, drugi pa so bili negotovi in v strahu, da bi napredek lahko vodil do uničenja njihove kulture (Pi-Sunyer in Thomas, 2015, str. 89–90).

Maji, ki danes bivajo na območju, kjer prihaja do razvoja turizma, so torej do neke mere vključeni v upravljanje s krajinsko dediščino. Za to skrbijo tako zakoni kot tudi sami prebivalci s tem, ko se zaposlujejo v turizmu. Seveda pa na področju turizma prihaja tudi do številnih konfliktov glede lastništva dediščine, pa tudi upravljanja in uporabe krajinske dediščine.⁶

Kadar govorimo o dediščinskem turizmu,⁷ pogosto zasledimo, da na tem področju zlahka prihaja do konfliktov pri določanju dostopa do neke znamenitosti in razvoja ter upravljanja z njo (Porter in Salazar, 2005, str. 362). Pojavljajo se težave, ki so najpogosteje povezane z uporabo in nadzorom zemljišč, ter seveda s tem povezani problemi razmerji med posameznimi akterji, kot so potomci Majejev, lastniki zemljišč in države, v katerih se nahajajo spomeniška območja (Evans, 2004, str. 317). Hutson, Herrera in Chi menijo, da dediščina ne obstaja sama po sebi, ampak postane pomembna šele, ko je postavljena v odnos z drugimi dejavniki, kot so politika, identiteta, preživetje, zgodovina in osebne zgodbe. Prav tako dediščina ni zamrznjena v času, ampak je podvržena nenehnim spremembam, in tega se je potrebno pri raziskovanju in reševanju problemov na tem področju močno zavedati (Hutson, Herrera in Chi, 2014, str. 376).

⁴ Med snovno dediščino spada ozemlje kot obdelovalna površina, prostor za bivanje ter spomeniška območja kot nekaj oprijemljivega in dobro vidnega, medtem ko nesnovno dediščino predstavlja ozemlje kot osnova družbenega dogajanja in duhovnosti, je namreč prostor, ki ga naseljujejo predniki Majejev in jim zato predstavlja tudi orodje za lažje oblikovanje svoje lastne identitete (Terčelj, 2015, str. 114–115).

⁵ Prihod množičnega turizma na to območje se je zgodil proti koncu sedemdesetih ter v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja.

⁶ Pod krajinsko dediščino spadajo spomeniki in stavbe, ki imajo zgodovinski, kulturni, umetniški, znanstveni ali družbeni pomen. V nekaterih primerih so spomeniki lahko rezultat kombinacije dela človeka in narave (Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva, 1. čeln).

⁷ Dediščinski turizem je oblika turizma, ki se navezuje na potovanja v določene kraje, ki imajo kulturni, zgodovinski in naravni pomen (Gibson, 2015).

V skladu z gvatemalsko in mehiško zakonodajo so arheološki predmeti in ostale arheološke najdbe v Gvatemali in Mehiki državna lastnina. V obeh državah arheološke parke upravlja Nacionalni inštitut za antropologijo in zgodovino (INAH), ki je del ministrstva za kulturo in šport. Njegovo delo je odvisno od zunanjih virov financira, ki jih zagotavljajo UNESCO in tuje vlade. V Gvatemali mu pomaga tudi Oddelek za turizem, polavtonomna ustanova, ki je sicer del INAHA in se ukvarja z infrastrukturnimi projekti, kot je npr. zagotavljanje lažjega dostopa do arheoloških znamenitosti, šolanje turističnih vodičev in spodbujanje lokalnih kulturnih organizacij k bolj aktivnemu delovanju (INGUAT, 2004, v Frühsorge, 2007, str. 42). Pomemben akter na področju turizma v Gvatemali je tudi Kulturna in dediščinska iniciativa na območju Majeve (MACHI), ki je bila ustanovljena z namenom preprečevanja dodatne škode na arheološki dediščini Majeve ter za odkrivanje morebitnih vzorcev ropanja grobov in vpliva urbanizacije na tem območju (Parks, McAnany in Murata, 2006, str. 426).

Prihod turizma na območje, kjer danes živijo Maji, je torej nedvomno vplival na njihovo življenje. Odzivi domačinov na приход turizma pa so različni. Nekaterim je turizem postal vir zasluzka, drugim predstavlja grozno za uničenje njihove kulture. Poleg težav z upravljanjem s krajinsko dediščino se pojavljajo tudi problemi, povezani z njenim ohranjanjem. Dva dejavnika, ki sta v zadnjih nekaj desetletjih povzročila največ škode na mnogih majeveskih spomeniških območjih, sta ropanje grobov in urbanizacija. V naslednjem poglavju se bom na kratko posvetila omenjenima težavam, ki predstavljata resno grozno krajinski dediščini Majeve.

2.4 PROBLEMI Z OHRANJANJEM KRAJINSKE DEDIŠČINE MAJEVE

Arhitekturna dediščina Majeve je bila skozi leta izpostavljena vplivom ropanj grobov in vplivu urbanizacije.⁸ Na posameznih območjih v južni Mehiki, Gvatemali, Belizeju, Hondurasu in Salvadorju se pojavljajo različne težave z ohranjanjem krajinske dediščine. Težav v Belizeju, Hondurasu in Salvadorju se bom samo bežno dotaknila, nekoliko podrobneje pa se bom posvetila problemom z ohranjanjem krajinske dediščine Majeve na območju Gvatemale in Mehike, saj bom v nadaljevanju predstavila samo primere iz dotičnih držav, in sicer dva primera iz Gvatemale in dva iz Mehike.

⁸ Pri urbanizaciji gre za proces, ko se v družbi ruralni življenjski način spreminja v urbanega. Po navadi ta proces spremlja rast prebivalstva, ki živi na urbanih območjih (Allender, Foster, Hutchinson in Arambepola, 2008, str. 939).

V Belizeju predstavlja največji problem ropanje grobov, ki se pojavlja po celotnem območju belizejske države, saj so tamkajšnja spomeniška območja slabo zaščiteni. Prav tako ropanje predstavlja problem v Hondurasu, kjer pa nevarnost krajinski dediščini predstavlja tudi vse večja mehanizacija kmetijstva, gradnja novih tovarn in gradnja bivalne infrastrukture za naraščajoče število prebivalcev. V Salvadorju ropanje predstavlja precej manjši problem kot v prej omenjenih državah, večja težava je prostorska stiska, saj tu na majhnem območju živi ogromno število ljudi, kar je razlog, da prihaja do uničevanja krajinske dediščine zaradi urbanega razvoja (Parks in drugi, 2006, str. 427–430).

Gvatemala je ena izmed revnejših držav v Srednji Ameriki, zato na tem območju ni moč zagotoviti ustrezne zaščite za številna arheološka najdišča. To dejstvo roparjem grobov (glej sliko 2.2) omogoča, da relativno nemoteno opravljajo svoje delo. V večini primerov roparji delujejo v skupinah. Ropanj si ne organizirajo sami, saj v ozadju stojijo različni akterji, ki se zanimajo za stvari, ki jih roparji lahko najdejo na različnih arheoloških najdiščih. Cilj so predvsem grobovi, v katerih se nahajajo dragoceni izdelki iz žada in poslikana keramika (Grube, 2007, str. 244–245).

Slika 2.2: Roparji grobov v akciji

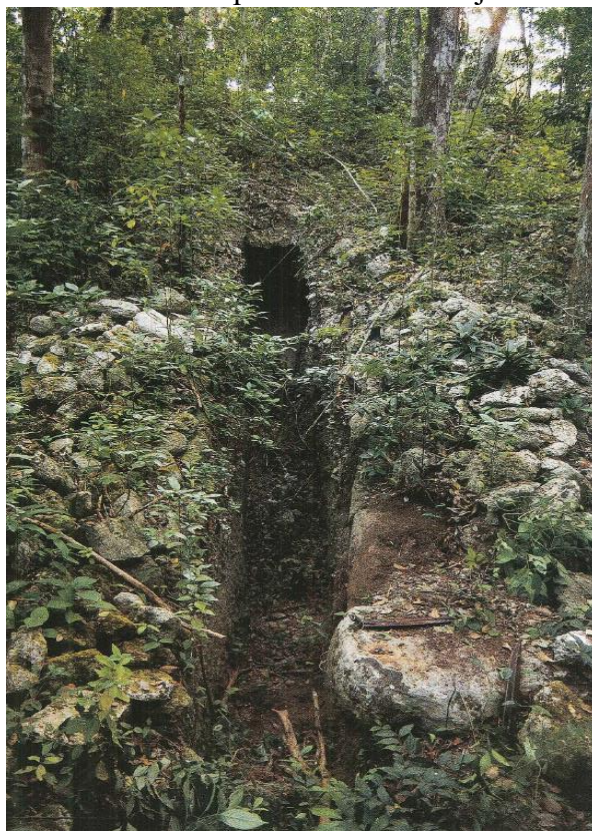

Vir: Grube (2007, str. 244).

Kljub temu da organizirano ropanje v Gvatemali še poteka, je moč opaziti njegov upad, do katerega je najverjetneje prišlo zato, ker so ZDA leta 1991 uvedle omejitve pri uvozu starin iz področja El Peten, kjer je bilo ropanje še posebej intenzivno. To je otežilo tihotapljenje omenjenih starin preko meje, zato so se roparji raje osredotočili na območja v Belizeju, kjer je

bila kontrola tihotapljenja manjša (Gilgan, 2001, str. 81–83, v Parks in drugi, 2006, str. 428). Na tem območju lahko najdemo poškodovane tako večje kot tudi manjše stavbe. Jasno so vidni rovi (glej sliko 2.3), ki so skopani v različna arheološka najdišča in vodijo do morebitnih grobov v notranjosti. Nekateri izmed teh rovov so delo profesionalnih roparjev, vse pogosteje pa lahko zasledimo tudi primere, ko rove naredijo domačini, ki si skušajo z ropanjem grobov pridobiti nekaj dodatnega zaslužka in si tako zagotoviti sredstva za preživetje (Parks in drugi, 2006, str. 428). Kljub zmanjšanju obsega se bo ropanje po vsej verjetnosti nadaljevalo, dokler bo obstajal trg za starine in dokler se bodo le-te prodajale za velike vsote (Grube, 2007, str. 244–245). Ropanje grobov je torej značilno predvsem za območje Gvatemale imenovano El Peten, kjer se nahaja tudi Mirador, arheološko najdišče, ki se mu bom posvetila v naslednjem poglavju. Če povzamem, na gvatemalskem območju največji problem predstavlja ropanje arheoloških najdišč, drugje v državi pa se pojavljajo problemi, ki so bolj povezani z vse večjo urbanizacijo in rušenjem arheoloških znamenitosti zaradi gradnje novih infrastruktur ter s krajo dragocenih kamnov, s katerimi so Maji zgradili mogočne stavbe in s katerimi financirajo gradnjo novih, modernejših zgradb (Parks in drugi, 2006, str. 428).

Slika 2.3: Uničena piramida na območju El Peten

Vir: Grube (2007, str. 245).

V Mehiki največji problem pri ohranjanju in zaščiti krajinske dediščine predstavlja urbanizacija. Na območju velikih turističnih destinacij, kot so recimo Quintana Roo, Cancun, Playa del Carmen ter Merida, so porušili arheološke spomenike z namenom gradnje prometnih povezav in ostale turistične infrastrukture. Na manj razvitih območjih tega polotoka prihaja do kraje kamnitih struktur, iz katerih so bili narejeni arheološki spomeniki. Za to so v večini primerov odgovorni domačini, ki te dragocene kamne uporabljajo za gradnjo svojih zgradb in ograj. Ropanje arheoloških spomenikov tu ni pogost pojav, nanj pa lahko naletimo predvsem na obmejnih območjih te države (prav tam, str. 428–429).

V zgornjih poglavjih sem se posvetila razvoju turizma in prikazala, kakšen vpliv je imel turizem na življenje majevskih prebivalcev. Omenila sem tudi dva največja problema, ropanje in urbanizacijo, ki predstavljata veliko nevarnost krajinski dediščini Majev. V nadaljevanju diplomske naloge sledi študija primerov, kjer bom iz teoretskega dela diplomske naloge prešla na posamezne primere, kar mi bo omogočilo lažji prikaz situacije na območju majevske civilizacije predvsem v Mehiki in Gvatemali. Ukvarjala se bom z vprašanjem upravljanja s krajinsko dediščino in težavami, ki se pojavljajo na tem področju. Bolj podrobno bom prikazala tudi, kako je krajinska dediščina Majev prilagojena potrebam turizma in kako je projekt Mundo Maya, ki sega v vse države, kjer živijo potomci Majev, pripomogel k razvoju turizma na omenjenem območju.

3 ŠTUDIJA PRIMEROV MAJEVSKE KRAJINSKE DEDIŠČINE

Študijo primerov bom začela s projektom Mundo Maya, ki zajema območje Mehike, Gvatemale, Belizeja, del Hondurasa in del Salvadorja. Poskušala bom prikazati, kako se tu razvija turizem in kako so omenjene države združile moči v želji po enotni promociji turizma na območju nekdanje civilizacije Majev.

Eden izmed večjih in bolj znanih projektov na področju razvoja turizma na območju majevske civilizacije (glej sliko 3.1) se imenuje Mundo Maya.⁹ Ta projekt, ki se je začel izvajati leta 1989, danes predstavlja globalno turistično destinacijo v Srednji Ameriki (Devine, 2017, str. 636). Leta 1992 je pet držav Latinske Amerike, to so Mehika, Honduras, El Salvador, Gvatemala in Belize, podpisalo sporazum in s tem združilo moči pri promociji turizma na nekdanjem območju Majev (Brown, 1999, str. 295).

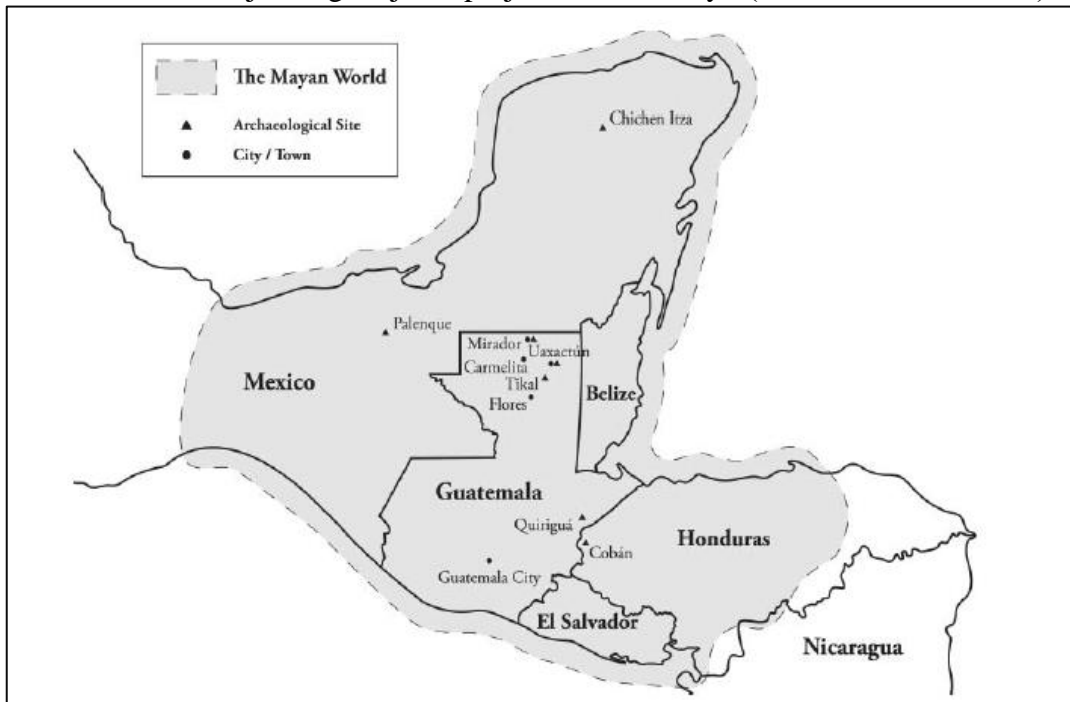
Kljub temu da projekt Mundo Maya za svojo promocijo uporablja potomce Majev, finančna podpora pri projektu ni namenjena današnjim Majem, ampak se sredstva vlagajo predvsem v gradnjo hotelov in izboljšanje ostalih turističnih storitev. Rezultat projekta je povečanje dobička za vpletene države ter povečanje zasebnega dobička za hotele, restavracije in turistične agencije. Najmanjši zaslužek od tega projekta imajo ravno potomci Majev, ki se ukvarjajo predvsem s prodajo spominkov v bližini arheoloških znamenitosti. Dobiček od omenjene prodaje je majhen, tudi zato, ker so zaradi velikega števila spominkov le-ti izgubili svojo vrednost (Little, 2008, str. 91).

Arheološka zapuščina Majev se nahaja v vseh petih naštetih državah, a je potovanje od ene znamenitosti k drugi močno oteženo z nacionalnimi mejami. Zato so te države združile moči v želji po poenotenju in čim bolj učinkovitem razširjanju informacij o projektu Mundo Maya. Ta projekt se ne osredotoča zgolj na pradavne piramide in ostale pomembnejše zgradbe Majev, ampak vključuje tudi moderna mesta, nastanitve ob plažah in različne storitve, od raftinga do jahanja in pohodništva (Brown, 1999, str. 296–300). Tudi sama bom v naslednjem poglavju podala različne primere upravljanja s krajinsko dediščino Majev s tega področja. Neomajno

⁹ Slovenska ustreznica za Mundo Maya bi bila svet Majev. V nadaljevanju bom za naslavljanje omenjenega projekta uporabljala besedno zvezo Mundo Maya. Obstaja tudi spletna stran o še vedno aktivnem projektu Mundo Maya, na kateri lahko obiskovalci najdejo informacije o spomeniških območjih majevske civilizacije, ki jih lahko obišejo.

dejstvo pa je, da se je na območju petih zgoraj naštetih držav s prihodom množičnega turizma življenje tamkajšnjih potomcem Majev drastično spremenilo.

Slika 3.1: Ozemlje, ki ga zajema projekt Mundo Maya (označeno s sivo barvo)

Vir: Devine (2017, str. 636).

Namen projekta je bil ustvariti enotno promocijo turizma na območju Majev in omogočiti lažji dostop do spomeniških območji. Eno izmed vprašanj, ki se tu pojavlja, je, kdo je upravičen do dobička od projekta Mundo Maya. Potomce Majev se namreč uporablja za promocijo projekta in turizma na sploh, a oni od povečanega turističnega zanimanja, kot sem že napisala, nimajo omembe vrednega zaslужka. To je v bistvu razumljivo, saj ti staroselski prebivalci po večini nimajo niti primerne izobrazbe, niti kakšnih drugih znanj, da bi znali sami skrbeti za razvoj turizma in ohranjanje krajinske dediščine.

V nadaljevanju se bom posvetila osrednjemu raziskovalnemu vprašanju diplomske naloge. Poskušala bom prikazati, kako se na območju Mehike in Gvatemale razvija turizem in do kakšnih sporov prihaja pri določanju upravljanja s krajinsko dediščino. Za analizo sem si izbrala štiri primere: Mirador, Iximche, Cancun in Chichen Itza. Ker menim, da je za oris situacije na tem območju potreben širši pogled, so si izbrani primeri med seboj različni. V prvih treh primerih se bom posvetila oblikam turizma in opisala, kako je turizem vplival na krajinsko dediščino Majev. Že same oblike turizma se vsaj v treh primerih razlikujejo. V Miradorju je

turizem trenutno še vedno zelo slabo razvit, a obstajajo predvidevanja, da se bo to kmalu spremenilo. V primeru Iximcheja turistične obiskovalce predstavlja predvsem domače gvatemalsko prebivalstvo. V Cancunu pa se je razvil množični turizem, ki prinaša ogromen zaslužek. Četrti primer, Chichen Itza, se nekoliko razlikuje od preostalih treh primerov, saj se bom tu osredotočila predvsem na težave, ki se pojavljajo glede lastništva in upravljanja s krajinsko dediščino. V ostalih treh primerih ne prihaja do tako velikih problemov z lastništvom, v Chichen Itzi pa so se težave z lastništvom pojavile hkrati z vpisom piramide El Castillo med Sedem čudes sveta in povečanjem turističnega zanimanja za to območje.

3.1 MIRADOR

Prvi primer, ki se mu bom posvetila, je Mirador, ki se nahaja v Gvatemali in je danes predstavljen kot izgubljeno majevsko mesto, ki se ga vse pogosteje opisuje z besedno zvezo "zibelka majevske civilizacije". Tu se nahajajo številne majevske piramide in ostali pomembni spomeniki, ki naj bi po najnovejših odkritjih imeli večji pomen, kot so znanstveniki sprva domnevali. Dostop do tega območja je močno otežen, zato tu zaenkrat še ni sledi o množičnem turizmu.

Mirador je med leti 200 pr. n. št. in 150 n. št. slovel predvsem kot trgovski center. V predklasični dobi, ko je bilo mesto v razcvetu, je tu lahko bivalo tudi po 100,000 ljudi, ki so sodelovali pri gradnji mogočnih piramid. S časom je to mesto postajalo vedno bolj skromno naseljeno in bilo okrog leta 900, ko naj bi prišlo do manjšega zatona majevske civilizacije, tudi popolnoma zapuščeno. Razvaline mogočnega mesta so bile odkrite leta 1926 in od takrat naprej je bilo to območje deležno stalnih raziskav, a kljub temu še vedno ostaja pretežno neraziskano ("Mayan Ruins", b.d.). Na tem prostoru je bilo odkritih več kot 50 majhnih mest z več tisoč zgradbami. Osrednji del Miradorja meri približno 26 km², celotno mesto pa je bilo zgrajeno po strogih pravilih, ki jih lahko opazimo pri večini majevskih arheoloških najdišč. Stavbe so postavljali tako, da so bile funkcionalne za izvajanje njihovih ritualov, pomembno pa je bilo tudi, da so bile obrnjene proti pomembnim točkam na nebu. Največja odkrita stavba se imenuje La Danta (glej sliko 3.2), ki v višino meri impresivnih 72 metrov, z volumnom 2,8 milijona m³. Še danes je La Danta po večini prekrita z vegetacijo, kar je razvidno tudi iz spodnje fotografije ("Wondermondo", b.d.).

Slika 3.2: Piramida La Danta

Vir: "Wondermondo" (b.d.).

Mirador je torej mesto, kjer se nahajajo ene izmed najstarejših in največjih majevskih piramid. Podatki iz leta 2011 kažejo, da to območje letno obišče od 2000 do 3000 turistov. Arheologi se tu osredotočajo predvsem na ohranitev krajinske dediščine in ne toliko na njeno promocijo. Arheolog Richard Hansen se je namreč kar tri leta ukvarjal s stabiliziranjem zidov mogočne piramide La Danta (glej sliko 3.3). El Mirador je danes del večjega nacionalnega parka z imenom Mirador-Río Azul National Park (Brown, 2011).

Slika 3.3: Prikaz rušenja sten na piramidi La Danta

Vir: "Wondermondo" (b.d.).

Obstajajo predvidevanja, da bo na tem območju kmalu prišlo do povečanja turističnega obiska, saj so danes arheološka najdišča v Miradorju deležna pozornosti različnih investorjev, zlasti zasebnih fundacij, ki vlagajo svoj denar v turistični razvoj tega območja (Devine, 2017, str. 636–637). Eden odmevnejših je tudi projekt Svetovne banke, ki je v razvoj investirala \$30 milijonov in želi to območje preoblikovati v globalno turistično točko. Istočasno si nacionalne elite prizadevajo, da bi Mirador vpisali med UNESCOVO svetovno dediščino (Devine, 2016, str. 103). Na drugi strani te zgodbe o želji po povečanem turističnem obisku so domači prebivalci, ki se preživljajo predvsem z nabiranjem gozdnih produktov in s kmetijstvom, zato se bojijo, da bodo veliki turistični projekti ogrozili njihovo življenje, vire preživetja, domove in njihovo zgodovino (Devine, 2017, str. 636–637). Zagovorniki razvoja turizma v Miradorju so se uspešno borili za uresničitev svoje turistične vizije in leta 2002 je takratni gvatemalski predsednik omejil uporabo zemljišč v okolici Miradorja zgolj za namene raziskav in za potrebe turizma. S tem določilom so tamkajšnji prebivalci izgubili pravico do zemlje, kar je sprožilo splošno ogorčenje. Po treh letih pravnega boja je bila ta odločba razveljavljena (prav tam, str. 647).

Do povečanja turističnega zanimanja za Mirador je prišlo s pomočjo TV programov, znanstvenih publikacij, brošur za promocijo turizma in kampanj za odnose z javnostmi, ki to mesto predstavljajo kot pristno, neokrnjeno divjino. Pobudnik, da se ozemlje Miradorja promovira na tak način, je bila predvsem gvatemalska neprofitna organizacija Fundacija za kulturno in naravno dediščino Majev (PACUNAM). Jennifer A. Devine navaja primer iz leta 2009, ko je CNN predvajal program o Miradorju, ki ga je novinar otvoril z besedami: "Iz zraka izgleda kot džungla, vendar ti gozdovi v Gvatemali skrivajo antično skrivnost: mesto Mirador, ki ga pogosto imenujemo kar zibelka majevske civilizacije." Podoben primer so tudi marketinške kampanje, ki Mirador predstavljajo kot izgubljeno mesto, ki čaka na odkritje, tudi s strani turistov. Turistični imaginariji se torej osredotočajo na prikaz Miradorja kot starodavnega mesta, povsem pa zanemarjajo življenje tamkajšnjih današnjih prebivalcev (prav tam, str. 644–647).

Veliko težavo na tem območju predstavlja ropanje grobov, opisano v prejšnjem poglavju. Pri mnogih arheoloških spomenikih lahko opazimo škodo, ki je rezultat le-tega. Na stavbah so nazorno vidni tuneli, ki so bili izkopani med leti 1970 in 1980. Takrat je bila revščina na tem področju najhujša, zato so se mnogi domačini, da so preživeli svoje družine, odločili za ropanje grobov. Kljub zakonom, ki prepovedujejo izkopavanje in prodajo majevskih predmetov, so

različni policijski uradniki, carinski delavci in varnostniki na letališčih pogosto vpleteni v trgovino z omenjenimi starinami, zato je to trgovino zelo težko zaustaviti. Med gvatemalsko državljansko vojno¹⁰ je vojska Gvatemale celo uporabljala svoje vojake za ropanje majevskih arheoloških nahajališč na tem območju. Po koncu državljanske vojne so bila ta plenjenja po večini nadomeščena z znanstvenimi raziskovanji in projekti za ohranitev dediščine. Danes se mnogi prebivalci tega območja pritožujejo nad dejstvom, da starine najpogosteje končajo v zasebnih zbirkah ali pa muzejih daleč stran od njihovega prvotnega nahajališča, kar lokalnim prebivalcem onemogoča, da bi si te stvari ogledovali in imeli od njih kakšno ekonomsko korist. V manjšem številu obstajajo tudi muzeji, ki so v zasebni lasti bogatejših družin s tega območja. Tak primer je recimo muzej v lasti Carlosa F. Novella, ki je imel leta 2006 v svoji zbirki skupno 124 starin z območja Miradorja. Poleg tega določeni domačini kar sami hranijo nekatere starine, ki jih imajo po večini zakopane nekje v gozdu. V članku *Contesting Global Heritage in the Chicle Workers' Museum*¹¹ je naveden primer prebivalca tega območja, ki najdenih predmetov ni želel predati arheologom, saj je prepričan, da so na tem ozemlju dobili že več kot dovolj, zato je te predmete raje shranil, da bi jih nekoč podaril svojim otrokom. Če povzamem, tu torej prihaja do velikih protislovji. Neokrnjena džungla namreč skriva nešteto dragocenih starin, a prebivalci teh krajev živijo v revščini, brez dostopa do pitne vode in elektrike. Dobiček od teh starin gre vojaškim uradnikom in arheologom, ki so se dokopali do ostankov in jih imajo sedaj v zasebni lasti ter pogosto na podlagi teh najdb gradijo tudi svoje kariere (Devine, 2016, str. 112–115).

Kot sem že omenila, je Mirador slabo dostopen, saj do te lokacije ne vodi nobena cesta. Dostop je mogoč samo na dva načina. Prvi način je polet s helikopterjem, ki se nahaja v Floresu in obiskovalce pripelje neposredno na lokacijo večjih piramid. Drugi način pa je petdnevna pot, ki jo obiskovalci opravijo peš. Ti izleti so po navadi organizirani in v njih sodelujejo profesionalni turistični vodiči. V vasici imenovani Carmelita turiste sprejmejo vodiči, ki jih ustrezno informirajo in opremijo za nadaljevanje poti ("Mayan Ruins", b.d.).

¹⁰ Gvatemalska državljanska vojna je potekala od leta 1960 do leta 1996 med gvatemalsko vlado in različnimi uporniški skupinami, med katere spadajo tudi Maji, ki so bili na tem območju v prejšnjih stoletjih deležni konstantnega zatiranja ("Hartford Web Publishing", b.d.).

¹¹ Gre za članek J. A. Devine, ki je bil objavljen leta 2016, v reviji *Latin American Research Review*, 51(3).

Richard Hansen meni, da bi bil najboljša rešitev za starodavna mesta na tem območju predvsem eko turizem,¹² ki bi zagotovil preživetje lokalnim prebivalcem, ki se bodo sicer ponovno zatekli k ropanju, da bi omilili svojo revščino. Če se to območje razglasi za divjino, v kateri ni cest, potem bodo obiskovalci primorani potovati do manjših vasic, kjer bodo v stiku z domačini, od katerih bodo kupovali različne izdelke in usluge, kar bo posledično zmanjšalo revščino na tem območju in pripomoglo k ohranjanju krajinske dediščine (Brown, 2011).

V primeru Miradorja razvoj turizma ovira lokacija arhitekturnih ostankov, ki so zaradi nahajališča sredi džungle, kjer ni prometnih povezav, zelo težko dostopni. Različni akterji, med katere spadajo država in razne fundacije, so že opazili, da imajo arhitekturni ostanki v Miradorju ogromen turistični potencial, in so zato začeli vlagati sredstva v turistični razvoj tega območja. Menim, da je pri nadaljnjem razvoju nujno potrebno upoštevati prebivalce, ki živijo na tem območju in se preživljajo z nabiranjem gozdnih produktov in s kmetijstvom, ter poskrbeti, da z nadaljnjim razvojem turizma in spremembami pokrajine ne pride do uničenja njihovih virov preživetja.

3.2 IXIMCHE

Drugi primer so ruševine v majevskem mestu Iximche v Gvatemali, ki so mlajše in tudi manj znane od tistih iz predklasične in klasične dobe Majev. To mesto sem vključila med obravnavane primere, ker prikazuje območje, ki ni močno turistično oblegano, a ima velik pomen za staroselsko prebivalstvo.

Leta 1470 je majevsko ljudstvo, imenovano Kaqchikel, zaradi potrebe po umiku pred ljudstvom Kiche zapustilo svojo takratno prestolnico Chaviar in ustanovilo novo, imenovano Iximche. To mesto je nekaj desetletji dobro funkcioniralo, nato pa je leta 1514 tu izbruhnil požar, ki je povzročil ogromno škode. Nekaj let pozneje, natančneje 1524, so na to območje prišli španski osvajalci in tako so se začeli številni napadi na mesto, ki so ga leta 1526 tudi do tal požgali ("Caribbean experience: Adventure sailing tours in Guatemala and Belize", b.d.).

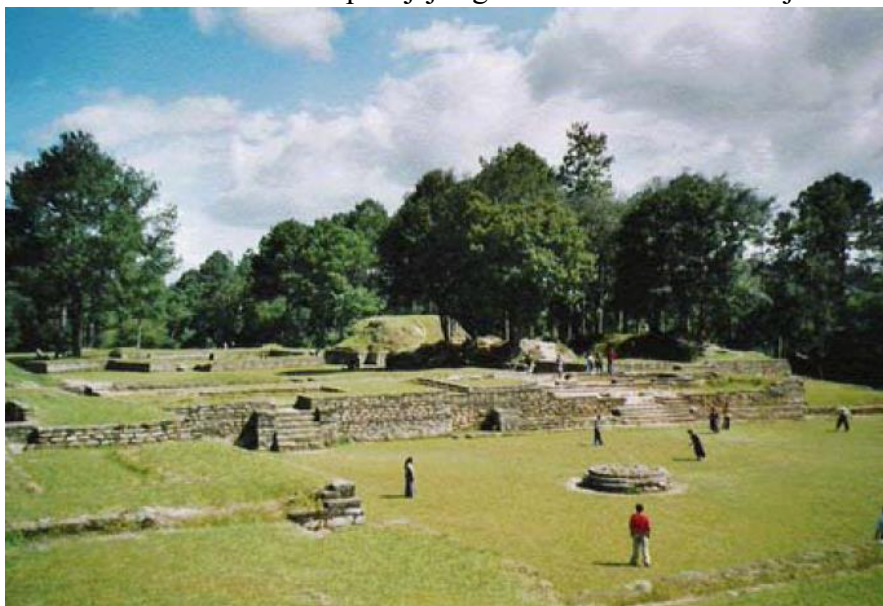
¹² Eko turizem je opredeljen kot oblika turizma, katere cilj je učenje iz naravnega okolja, njegovo aktivno doživljanje in spoštovanje (Degang in Xiaoting, 2006, str. 46–47).

Glavni del Iximcheja je sestavljen iz štirih velikih in dveh manjših trgov. Teren je bil tukaj namerno močno spremenjen, saj so ga izravnali in naredili terase. V samem središču mesta se nahajajo predvsem templji in podstavki hiš (Guillemin, 1967, str. 27–28).

Iximche torej ne prinaša velikega zaslužka na področju turizma, je pa zelo pomemben za potomce Majev in služi za različne družbene in religijske interakcije staroselcev. Danes se namreč sem odpravljajo Maji iz vse Gvatemale in tu izvajajo različne obrede. Ostanke Iximcheja imajo pomembno vlogo tudi pri vzdrževanju kolektivnega spomina ljudi s tega prostora. Lars Frühsorge je ob preučevanju teh ostankov uporabil koncept kraji spomina, ki se navezuje na določene kraje, dogodke ali prostore, ki imajo simbolni pomen za celoten narod ali neko skupnost (Frühsorge, 2007, str. 39–41), tako kot ga ima Iximche za majevsko prebivalstvo.

Odkrivanje Iximcheja se je začelo med leti 1958 in 1972, posebne pozornosti pa je bilo to območje deležno leta 1980, v času gvatemalske državljanske vojne, ko so se tu zbirale gverilske skupine in vodje majevskih staroselcev. Danes je to spomeniško območje razdeljeno na tri dele, in sicer na prostor ob vstopu, prostor z ostanki piramid in ostalih struktur ter prostor za izvajanje ritualov. Prvi prostor ob vstopu vsebuje manjšo trgovino in muzej, hišo za skrbnike, parkirni prostor, nogometno igrišče in prostor za piknik. Tu je zaposlenih 10 domačinov iz ljudstva Kaqchikel, ki vzdržujejo to spomeniško območje. Vstopnina je tu različna za domačine, ki morajo za vstop v arheološko najdišče plačati 2 quetzalesa, in za tuje turiste, ki morajo za isto vstopnico odšteti 25 quetzalesov. Večina domačinov se za obisk Iximchea odloči ob nedeljah, ko je vstop prost. Ob vikendih to spomeniško območje obišče približno 250 obiskovalcev dnevno, čez teden pa je obiskovalcev manj. Večina obiskovalcev je domačinov in ravno po tem se Iximche razlikuje od ostalih spomeniških območji, kjer večino obiskovalcev predstavljajo tuji turisti. To območje je za Maje zelo pomembno, saj družine prihajajo sem in tu preživljajo svoj prosti čas, otroci se prihajajo sem igrati (glej sliko 3.4), najstniki imajo tu zmenke, na igriščih pa prirejajo tudi šolska tekmovanja. Edini zaslužek, ki ga imajo domačini od tega spomeniškega območja, pride od prodaje raznoraznih izdelkov ter hrane in pijače v neposredni bližini ruševin. Poleg tega, da domačini delajo kot neke vrste prodajalci, so nekateri zaposleni tudi s strani vlade kot skrbniki arheoloških spomenikov. V intervjujih, ki jih je opravil Frühsorge, je ugotovil, da se domačini, ki so zaposleni na tem arheološkem območju, ne morejo zanašati samo na zaslužek od tega dela, ampak so bolj odvisni od kmetovanja. Domačini od tega spomeniškega območja torej nimajo neke ekonomske koristi, ima pa ta kraj za njih posebno simbolno in ritualno vrednost (prav tam, str. 45–46).

Slika 3.4: Otroci se prihajajo igrati na ruševine Iximcheja

Vir: Frühsorge (2007, str. 46).

V primeru Iximcheja se pojavlja vprašanje, kako naj se nadaljnja izkopavanja arheologov primerno uskladijo z zahtevami lokalnih skupnosti. Nedvomna prednost arheoloških izkopavanj je, da le-ta vodijo v vse večjo zaščito arhitekturnih ostankov, kar pripomore k zmanjšanju ropanja, ki je velik problem v Gvatemali. Primer Iximcheja je pokazatelj, da lokalne skupnosti, njihove duhovne potrebe in turizem lahko bivajo z roko v roki (prav tam, str. 54–55).

Iximche torej obiskujejo predvsem domači turisti, za katere ima to spomeniško območje simbolno in duhovno vrednost. Zasluzek od turizma je tu majhen v primerjavi z dvema primeroma, Cancun in Chichen Itza, ki jih bom obravnavala v nadaljevanju. Pri tem primeru pa lahko vidimo, kako domači in tuji turisti mirno sobivajo, država lahko ureja spomeniška območja in arheologi lahko nemoteno opravljajo svoje delo, vse z dogovarjanjem in upoštevanjem želj različnih akterjev.

3.3 CANCUN

Cancun je mesto v jugovzhodni Mehiki, ki se nahaja na severovzhodu jukatanskega polotoka, natančneje v mehiški državi Quintana Roo. Primer Cancuna se mi zdi zanimiv, saj prikazuje, kako se je na območju, ki je bilo skoraj popolnoma nenaseljeno, razvil množični turizem.

Pokrajina je bila v celoti spremenjena, uničeni so bili nekateri arheološki ostanki, rastlinstvo ter živalstvo, kar je omogočilo, da Cancun danes sprejeme več milijonov obiskovalcev letno.

Pred nekaj desetletji je bil Cancun zgolj zapuščeno, skoraj pozabljeno mesto na območju Karibov. Danes je sestavljen iz serije peščenih sipin, ki oblikujejo številko 7, pred prihodom turizma pa je bilo tu zgolj močvirnato področje zaraščeno z mangrovami, divjimi plažami in različnimi vrstami živalstva in rastlinstva (glej sliko 3.5). Na nekaterih delih je bilo to območje široko tudi samo do 20 metrov. Tudi njegovo ime na začetku ni bilo popolnoma jasno. Na nekaterih zemljevidih je bil označen kot Kankun, na drugih kot Kan Kun in včasih tudi kot Can Cun ("Cancun travel", b.d.).

Slika 3.5: Cancun pred prihodom turizma

Vir: Garza Carballo (b.d.).

Skozi stoletja, pred prihodom španskih osvajalcev, je na tem območju majevsko ljudstvo imenovalo Itzaje gradilo observatorije in obredne centre. Leta 1516 je Francisco de Montejo osvojil polotok Yucatan, pozneje leta 1776 pa je španski kartograf Juan de Dios Gonzalez prvič dokumentiral območje Cancuna in od takrat se je tu zvrstilo mnogo raziskovanj. Nato je nastopil čas prve in druge svetovne vojne, ki jima je sledila še hladna vojna. Leta 1968, ko so se razmere na tem območju nekoliko umirile, je takratni predsednik Mehike, Gustavo Diaz Ordaz, naročil, naj mehiška banka pripravi načrt za razvoj turizma in povečanje zmogljivosti gospodarstva na območju Cancuna (Garza Carballo, b.d.). Danes otok meri 400 metrov v širino in 30 kilometrov v dolžino ("AirPano", b.d.).

Cancun je torej mesto, ki je bilo načrtovano in zgrajeno izključno za turistične namene. Na polotoku Yucatan v Mehiki je turizem tako postal najpomembnejša ekonomska panoga vse od

leta 1970. Najpogosteje se turizem povezuje s Cancunom, ki se nahaja ob karibski obali in predstavlja mednarodni množični turizem peščenih plaž, turkizne vode, luksuznih hotelov in impresivnih sončnih zahodov (Berger in Wood Grant, 2010, v Córdoba Azcárate, 2011, str. 183). Zgoraj naštetje karakteristike pa nimajo velikega pomena za avtohtone prebivalce. Njim so pomembne predvsem nove možnosti zaposlitve, možnosti za prodajo ter nove izobraževalne in zdravstvene ustanove (Brown, 1999, str. 301–302).

Cancun je bil včasih sveto mesto za Maje in pozneje tudi za njihove potomce. Danes se tu nahaja 200 luksuznih hotelov, terminal za križarke, restavracije in peščene plaže (glej sliko 3.6). Prvo leto turističnega zagona, leta 1975 je Cancun prejel 100,000 obiskovalcev, nato se je do leta 1984 število obiskovalcev vsako leto povečevalo in leta 1989 je Cancun postal najbolj priljubljena destinacija v Mehiki (Clancy, 2001, v Evans, 2004, str. 320) in tudi prva turistična destinacija na karibskem območju, ki jo letno obiše več kot 3 milijone turistov (SECTUR, 2005, v Córdoba Azcárate, 2011, str. 186). Zaradi vse večjega razvoja turizma so se oblasti v poznih osemdesetih letih 20. stoletja začele vse bolj ukvarjati z vzpostavljanjem raznolikega turizma s promocijo drugih atrakcij poleg Cancuna, kot so recimo izleti do bližnjih arheoloških najdišč (Clancy, 2001, v Evans, 2004, str. 321). V zadnjih letih se tako pojavlja vse več alternativnega turizma, saj so obiskovalci že naveličani vedno iste izkušnje, ki jo doživijo v Cancunu (Berger in Wood Grant, 2010, v Córdoba Azcárate, 2011, str. 183).

Slika 3.6: Današnji izgled Cancuna

Vir: "AirPano" (b.d.).

Rast Cancuna je ustvarila opazne družbene razlike in je vplivala tudi na neenakomeren razvoj okolja. To mesto je imelo leta 1974 samo 100 prebivalcev, številka je do leta 2005 narasla na kar 600,000 (SECTUR, 2005, v Córdoba Azcárate, 2011, str. 187). Z razvojem Cancuna prihaja tudi do različnih okoljskih problemov, kot je na primer uničenje koralnih grebenov, uničenje mangrov ter redno pomanjkanje in tudi uničevanje pitne vode (Redclift, 2006, v Córdoba Azcárate, 2011, str. 188).

Moj tretji primer, Cancun, se torej močno razlikuje od Miradorja in Iximcheja, ki sem ju obravnavala v prejšnjih poglavjih. Tu se je razvil množični turizem, katerega večinski del predstavljajo tuji turisti. Omenjeno območje je bilo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja popolnoma preoblikovano za potrebe turizma, kar je vodilo v uničenje tamkajšnjega rastlinstva, živalstva in krajinske dediščine. Danes tu prihaja do sprememb, ker si obiskovalci Cancuna poleg mirnega dopusta na plaži vedno pogosteje zaželi tudi drugih aktivnosti, ki vključujejo obiskovanje bližnjih spomeniških območji, kot je npr. Chichen Itza, o kateri bom govorila v nadaljevanju.

3.4 CHICHEN ITZA

Pri mojem zadnjem primeru se bom posvetila območju Chichen Itza, kjer se nahajajo nekateri bolj znani in turistično bolj oblegani arheološki spomeniki majevske civilizacije. Osredotočila se bom na piramido El Castillo, ki je bila leta 2007 vpisana med Sedem čudes sveta¹³ in je bila zato deležna ogromne turistične pozornosti, kar je vodilo do konfliktov glede lastništva in upravljanja s to arheološko znamenitostjo.

Chichen Itza je bila eden najpomembnejših krajev v poklasičnem majevskem obdobju. Prvi naseljenci so se tu ustalili okoli 300 pr. n. št. (Evans, 2004, str. 322). To je bila metropola, kjer je živel približno 50.000 ljudi. S prihodom Toltekov¹⁴ na območje Chichen Itze je tu prišlo do velikih sprememb, ki se niso odražale samo v religiji, ampak tudi v arhitekturi, umetnosti in dekoracijah (Stierlin, 2001, str. 186). Pod vplivom Toltekov so se uveljavili veliki trgi in v ospredje so stopile stavbe velikih razsežnosti. Primer stavbe velikih razsežnosti je npr. El Castillo, ki stoji v samem središču novega dela Chichen Itze (Grube, 2007, str. 213). Pojavile so se nove dvorana in svetišča, ki so bili veliko bolj prostorni kot tisti pred njihovo

¹³ Bernard Weber je leta 2007 vodil kampanjo za določitev novih Sedmih čudes sveta tako, da je s pomočjo novih komunikacijskih tehnologij priredil mednarodno glasovanje ("New7Wonders", b.d.).

¹⁴ Tolteki so na to območje prišli iz Mehike v 10. stoletju ("UNESCO", b.d.a).

prihodom, saj so se v njih sedaj zbirali pripadniki elit, kamor so v tistem času spadali predvsem vojaški vladarji (Stierlin, 2001, str. 186). Po kolonialnih osvajanjih Špancev leta 1532 je bila tu ustanovljena španska prestolnica, ki je bila kmalu zatem zapuščena. V začetku 20. stoletja so se začela prva arheološka raziskovanja (Grube, 2007, str. 443). Arheološki spomeniki so bili sprva odkriti s strani britanskih in francoskih raziskovalcev ter arheologov. Leta 1921 se je Fernando Barbachano Peon skupaj s svojo posadko izkrcal na Jukatanu, da bi si ogledali to ozemlje, in tako postal pionir turistične industrije na tem območju. Kasneje, leta 1988 je bila Chichen Itza s strani UNESCO vpisana med svetovno dediščino (Evans, 2004, str. 322–323). Izjemne arhitekturne stvaritve v to mesto privabljajo milijone obiskovalcev letno. Obisk turistov se je še povečal leta 2007, ko je majevska piramida El Castillo postala ena od Sedmih čudes sveta (Milman, 2015, str. 246–247).

El Castillo, piramida, ki je bila zgrajena pod vplivom Toltekov in ji bom v nadaljevanju posvečala največ pozornosti, je zgradba, ki ima zagotovljen dostop s štirih različnih strani. Na vsaki strani se nahaja 91 stopnic. Če temu dodamo še zgornjo platformo, pridemo do številke 365, kar se ujema s številom dni v letu (Grube, 2007, str. 215). Piramida torej prikazuje, kako natančni so bili Maji in kako pomembno vlogo je v njihovem življenju igrala astronomija. Zvezo te stavbe z astronomijo potrjuje tudi dejstvo, da je ob nastopu enakonočij kakšno uro pred sončnim zahodom na severnem stopnišču stavbe mogoče opazovati oblikovanje osvetljenih trikotnikov, ki se s spuščanjem sonca premikajo. Na dnu piramide se stopnišče končuje s kačjimi glavami, zato opazovalec dobi vtis, da se s piramide po stopnišču spušča kača, ki jo po hrbtu krasijo trikotni liki (glej sliko 3.7). Gotovo ni naključje, da je bila piramida posvečena bogu Kukulcanu, katerega ime pomeni pernata kača (Kvarkadabra, 1994a).

To spomeniško območje je za obiskovalce odprto vse dni v letu in na dan prejme najmanj 3.500 turistov. Številka lahko seže tudi do 8.000 v obdobjih, ko je ta kraj najbolj obiskan ("UNESCO", b.d.a). Vsako leto je obiskanost največja ob enakonočjih in solsticijih. Poletni solsticij pritegne kar 80.000 obiskovalcev (Evans, 2004, str. 323), ki si pridejo ogledat neverjeten pojav, ko se s piramide po stopnišču vizualno spušča kača, ki jo po hrbtu krasijo trikotni liki, in je viden tudi na spodnji sliki.

Slika 3.7: S piramide El Castillo se po stopnišču vizualno spušča kača, ki jo po hrbtu krasijo trikotni liki

Vir: Drake (2016).

Upravljanje tega turističnega območja je izredno kompleksno in zapleteno. Leta 1972 je mehiška vlada sprejela zakon, ki določa, da je lastnica vseh arheoloških spomenikov država. Kljub temu da so bile ruševine na območju Chichen Itze državna last, si je družina Barbachano¹⁵ lastila zemljišča pod spomeniki vse do leta 2010 (Milman, 2015, str. 246–247). To kočljivo situacijo glede lastništva zemljišč bom opisala v naslednjih odstavkih.

Danes s tem spomeniškim območjem upravlja INAH, pri tem pa mu pomaga tudi jukatanska vladna agencija CULTUR, ki nadzoruje turistični center, načrtuje šov z laserji, nadzoruje parkirne prostore, sanitarije, restavracije, kioske, različne trgovinice, menjalnice, avtobusna postajališča, bankomate, smetnjake in ostale stvari povezane s turizmom (prav tam, str. 247). Vstopnina za spomeniško območje je različna za domače in tuje turiste ter je razdeljena na dva dela, en del dobi INAH, drugi del pa CULTUR. Obiskovalci morajo nakup izvršiti na dveh različnih okencih, tako da v resnici kupijo dve različni vstopnici (Yucatan Today, v Milman, 2015, str. 247). Zasluzek od vstopnic se torej razdeli na dva dela, del dobi mehiška vlada, del pa država Jukatan.

Majevski prebivalci, ki živijo v Chichen Itzi, so bili skozi desetletja, že vse od leta 1920, zaposleni na arheoloških najdiščih. Sodelovali so tako pri izkopavanjih kot pri vzdrževanju in varovanju teh spomenikov. Njihove želje po lastništvu ne izhajajo iz samih spomenikov, ampak

¹⁵ Potomci Fernanda Barbachana Peona, ki se je leta 1921 izkrcał na Jukatanu, da bi si ogledal to ozemlje, in postal pionir turistične industrije na območju Chichen Itze (Evans, 2004, str. 322–323).

iz dejstva, da se službe tu dedujejo iz generacije v generacijo, torej se skrb za spomenike generacijsko prenaša. Po ustanovitvi INAHA je bila peščica majevskih delavcev povišana v skrbnike najbolj znanih spomenikov na tem območju. Skrbniki na tem območju prodajajo vstopnice, stražijo pri vходу na spomeniško območje, skrbijo, da trava in plevel ne zarasteta dragocenih spomenikov, in s svojimi piščalkami opozarjajo ljudi, ki se želijo povzpeti na ruševine. Vse do danes se je ohranila tradicija, da je skrb za svetovno dediščino na tem območju družinski posel. Preoblikovanje majevskih delavcev v neke vrste lokalno elito pa povzroča skrbi zaradi pravične zaposlitve drugih delavcev, ki niso potomci Majev, na spomeniških območjih v Chichen Itzi (Breglia, 2005, str. 385–388).

Kljub temu da so majevski prebivalci tega območja že leta zaposleni kot delavci na arheoloških območjih, ni mogoče, da bi se tu zaposlili prav vsi prebivalci tega območja, zato so se morali nekateri od tu odseliti, saj so postali moteči za turizem. Imeli so pse, piščance, zunaj so obešali perilo in s tem kvarili podobo, ki so jo vodilni pri projektu hoteli ustvariti o tem spomeniškem območju. Tako so lokalni prebivalci s časom dobili denarna nadomestila, da so si lahko kupili zemljo drugje, na njej postavili hišo in se odselili s turističnega območja. S tem so lokalni prebivalci izgubili kontrolo nad Chichen Itzo. Včasih so na tem območju prodajali hrano in pijačo, kar jim je pogosto predstavljalo večji vir zaslužka, kot so bile njihove redne plače. To so rešili tako, da so jim oblasti dale dovoljenje, da na tem območju postavijo prodajne kioske. V teh kioskih, ki se imenujejo palapas, lahko lokalni prebivalci prodajajo hrano, pijačo in spominke (glej sliko 3.8). Postavitev teh kioskov so oblasti dovolile zato, ker zemlja, na kateri so se nahajali kioski, sploh ni bila v državni lasti, v lasti države so bili samo spomeniki, ampak je bila do leta 2010 v zasebni lasti zelo bogate nemajevske družine Barbachano, ki izhaja iz Fernanda Barbachana, prvega turističnega vodiča in hotelirja v Jukatanu, ki se je leta 1921 izkrcal na polotoku Jukatan (prav tam, str. 393–395). Leta 1944 je Fernand Barbachano Peon kupil to zemljo od družine Thompson in poskrbel, da je območje postalo turistično razvito. Po besedah Hansa Thiesa Barbachana se do takrat nihče ni zanimal za to območje (Miller Llana, 2007). Družina ima tu še danes v lasti več hotelov in restavracij, poleg tega pa izvajajo tudi prevoze z avtobusi in ostale turistične storitve (Breglia, 2005, str. 393–395).

Slika 3.8: Prodajalci spominkov na območju Chichen Itza

Vir: Terčelj (2015, str. 119).

Lokalni prebivalci torej trdijo, da je Chichen Itza njihova ne zaradi njihove kulturne pripadnosti, temveč zato, ker že več kot devetdeset let delajo na tem arheološkem območju in skrbijo za ohranjanje spomenikov. Problem nastaja tudi zaradi tega, ker so lokalni prebivalci mnenja, da znajo oni najbolje skrbeti za to arheološko najdišče, zato menijo, da bi morali imeti največji zaslužek od turizma oni. Drug problem predstavljajo mehiški turisti, ki vse pogosteje ignorirajo napise 'ni prehoda' in kar plezajo po zaščitenih ruševinah. Ko jih skrbniki opozorijo, da to ni dovoljeno, velikokrat naletijo na odgovore, da lahko počnejo, kar hočejo, saj je to tudi njihova dediščina. Ta primer nazorno pokaže, kako prihaja do nesoglasij glede lastništva teh spomeniških območij (Breglia, 2005, str. 385–388).

Največji problem povezan z lastništvom Chichen Itze se je pojavil poleti leta 2007, ko se je pozornost preusmerila na to območje zaradi uvrstitve piramide El Castillo med sedem čudes sveta. Takrat so se začeli večji spori med državo, lastniki zasebnih zemljišč in potomci Majev. Eno izmed ključnih vprašanj, ki se je pojavljalo, je bilo, kako ima lahko čudo sveta sploh lastnike. In seveda, kako je lahko čudo sveta v rokah zasebnih lastnikov, ene same bogate družine, torej družine Barbachano. Dejstvo je, da se številni arheološki ostanki Majev nahajajo na zasebnih zemljiščih. Zgoraj omenjena družina Barbachano ima poleg lastništva v Chichen Itzi v lasti tudi zemljo v Uxmalu, ki je še eno pomembno nahajališče majevskih arheoloških zakladov. S strani INAHA so prihajali različni argumenti, zakaj ta zemlja ne more biti v zasebni lasti, med katerimi je bil eden najprepričljivejših ta, da je nemogoče zaščititi stvar, ki jim sploh ne pripada. Kljub temu da je družina Barbachano dobro skrbela za to ozemlje, je bila večina

akterjev mnenja, da omenjena posest ne sme biti zasebna. Družina Barbachano je imela glede lastništva različne načrte. Nekateri so menili, da mora to ozemlje ostati v rokah družine, saj so bili oni prvi, ki so pokazali zanimanje zanj in ga navsezadnje tudi spremenili v turistično območje, drugi pa so bili mnenja, da ga je treba podariti državi, kar naj bi leta 1944 že poskušali narediti, a država takrat ni pokazala zanimanja, saj to območje takrat še ni bilo zanimivo za turiste in ni prinašalo zaslužka. Med največjimi lastniki iz omenjene družine so bili Hans Jurgen Thies Barbachano, ki je bil pripravljen prodati zemljo za dobro plačilo, Fernando Barbachano Herrero, lastnik Mayaland Hotel Chichen Itza, ki je bil mnenja, da je treba to območje podariti državi, in Carmen Barbachano, lastnica Hacienda Chichen (Miller Llana, 2007). Od 29. 3. 2010 naprej je 200 hektarjev zemlje v Chichen Itzi, na kateri se nahaja pomembna svetovna dediščina in znamenita piramida El Castillo, v lasti mehiške zvezne države Jukatan. Hans Jurgen Thies Barbachano, ki je bil lastnik zemljišč, na kateri stojijo tako slavni El Castillo kot tudi znano igrišče, Caracol in Tempelj bojevnikov, je to ozemlje prodal državi za 17,6 milijonov dolarjev (Albright, b.d.).

V zadnjem poglavju sem se podrobneje posvetila piramidi El Castillo, ki je bila leta 2007 vpisana med Sedem čudes sveta, kar je vodilo do sporov glede lastništva na tem območju, ker se je z omenjenim vpisom povečalo turistično zanimanje za to območje. Največji problem je predstavljalo dejstvo, da je bilo zemljišče v Chichen Itzi v zasebni lasti družine Barbachano. Do sporov na tem območju pa ne prihaja samo zaradi lastništva znamenitosti, ampak tudi zaradi pravične zaposlitve. Domačini so mnenja, da znajo oni najbolje poskrbeti za spomeniška območja, saj to delo opravljajo že več kot devetdeset let. Tu se po mojem mnenju pojavi težava, saj domačini po večini nimajo primerne izobrazbe in ostalih znanj, da bi lahko sami skrbeli za ohranjanje krajinske dediščine, ampak so za opravljanje tega dela potrebni usposobljeni arheologi in državno financiranje.

4 SKLEP

Na področju upravljanja s krajinsko dediščino Majev prihaja do številnih nesoglasji, saj obstajajo različni akterji, ki želijo imeti besedo pri odločanju. Kot glavne akterje sem v diplomskem delu omenjala lokalne skupnosti, potomce Majev, lastnike zemljišč in seveda države, v katerih se nahajajo določena spomeniška območja. V prvem delu naloge, torej v teoretičnem delu sem se osredotočila predvsem na razvoj turizma na majevskem območju v Mehiki, Gvatemali, Belizeju, Hondurasu in Salvadorju ter na vpliv turizma na življenje ljudi. V drugem delu pa sem s študijo izbranih primerov opisala različne primere upravljanja z majevsko krajinsko dediščino in nesoglasja, ki se pri tem pojavljajo.

Že pred začetkom pisanja diplomske naloge me je zanimalo, kako se je začel turistični razvoj na tem območju in katera območja so za turiste najbolj zanimiva. Zato sem z opisom projekta Mundo Maya poskušala prikazati, kako se je na tem območju začelo vlagati v turizem, kako je ta projekt pomagal pri promociji znamenitosti in na nek način tudi povezal pet zgoraj omenjenih držav, v katerih se nahaja krajinska dediščina Majev. Ukvarjala sem se tudi z UNESCOVO svetovno dediščino in s pomočjo analize različnih virov prišla do ugotovitve, da vpis znamenitosti na seznam svetovne dediščine močno pripomore k razvoju turizma, saj je ta seznam postal nekakšen turistični vodnik po najbolj priljubljenih in ogleda vrednih turističnih znamenitostih po celem svetu. Na tem seznamu so se že znašla tudi nekatera spomeniška območja na ozemlju Majev, med katere spadajo spomeniki v Uxmalu, Chichen Itzi, Tikalu, Copanu in Calakmulu.

S preučevanjem posameznih primerov sem ugotovila, da se tu turizem razvija na različne načine. Prvi primer, ki sem ga obravnavala, je bil Mirador, kjer so bili najdeni pomembni arhitekturni ostanki majevske civilizacije. Najdene piramide se nahajajo sredi džungle in so zato težko dostopne, kar močno ovira razvoj turizma. Kljub temu da to območje še ni turistično razvito, se predvideva, da se bo to z leti spremenilo, saj se že pojavlja vedno več fundacij, ki so opazile ogromen turistični potencial Miradorja in zato vlagajo svoj denar v razvoj omenjenega območja. Domačini, ki se preživljajo predvsem z nabiranjem gozdnih produktov in s kmetijstvom, so v strahu, da bodo ti načrti turističnega razvoja popolnoma spremenili izgled okolja in s tem tudi močno vplivali na njihova življenja. Za to območje se kot najbolj idealna rešitev promovira eko turizem in turistični razvoj v skladu z okoljem, kar bi

lokalnim prebivalcem omogočalo, da bi na tem območju še naprej nemoteno živeli, s pomočjo turizma pa bi si lahko zagotovili tudi dodaten zaslužek.

Drugi primer je Cancun, kjer se je razvil množični turizem peščenih plaž. To območje je bilo popolnoma spremenjeno in prilagojeno potrebam turizma, kar je vodilo v uničenje rastlinstva, živalstva in krajinske dediščine. Maloštevilno prebivalstvo, mangrove in manjše stavbe so nadomestili veliki hoteli in ogromno število turistov. Množični turizem, ki se je tu razvil, se sprva ni osredotočal na krajinsko dediščino Majev, ampak je obiskovalcem nudil dopust na plažah in v luksuznih hotelih. S časom so si obiskovalci želeli drugačne ponudbe, zato se tu turizem danes usmerja tudi v bližnje znamenitosti, ki jih imajo obiskovalci Cancuna možnost obiskati na organiziranih dnevnih izletih.

Za razliko od Cancuna, kjer se je razvil množični turizem, ki privlači predvsem tuje turiste, se na območje Iximcheja odpravljajo predvsem domači turisti. Za njih Iximche predstavlja kraj spomina in ima simbolni pomen za celoten narod. Domačini tu izvajajo rituale, prirejajo piknike, otroci se tu igrajo, saj čutijo nekakšno povezanost s svojimi predniki. Primer Iximcheja je pokazatelj, da lahko domači prebivalci in tuji turisti mirno sobivajo ter s sprotnim dogovarjanjem in upoštevanjem želja različnih strani zagotovijo pravi razvoj in skrb za ruševine na tem območju.

Na koncu sem se osredotočila še na območje Chichen Itza. Podrobneje sem se posvetila piramidi El Castillo, ki je bila leta 2007 vpisana med Sedem čudes sveta, kar je sprožilo različne spore glede lastništva na tem območju. Upravljanje omenjenega spomeniškega območja je zelo zapleteno. V Mehiki je država zakonsko lastnica vseh arheoloških spomenikov, kar pomeni, da ima dovoljenje za upravljanje s spomeniki. Problem, ki se je pojavil v Chichen Itzi, je ta, da je bilo zemljišče pod spomeniki v zasebni lasti bogate družine Barbachano. Po dolgih pogajanjih je bil dosežen sporazum in omenjena družina je leta 2010 zemljišča prodala državi. Večina akterjev je bila mnenja, da bo s tem turistični razvoj potekal bolj enotno in nemoteno ter, kar je najpomembnejše, da se bo krajinska dediščina Majev tako lažje ohranjala.

Z različnimi primeri sem poskušala pokazati, da razvoj na območju Majev ne poteka samo v smeri množičnega turizma, ampak se posamezni primeri upravljanja z dediščino med seboj lahko močno razlikujejo. Prikazala sem tudi rešitve, ki so na omenjenem področju že bile dosežene, in nakazala, kaj bi bilo v prihodnosti še lahko narejeno, da bo na tem območju prišlo do dobro organiziranega upravljanja z dediščino. Pomembno je, da se turizem razvija v skladu

z zmogljivostmi spomeniških območji ter da se poleg promoviranja krajinske dediščine kot turistične znamenitosti poskrbi tudi, da je dediščina Majev pravilno predstavljena. Še kako pomembno pa je tudi, da se skrbi za ohranjanje in restavriranje krajinske dediščine ter da se še naprej odkriva skrivnosti, ki nam jih je zapustila mogočna majevska civilizacija.

5 VIRI

1. AirPano. (b.d.). Cancun, Mexico: 360° aerial panoramas. Dostopno prek <https://www.airpano.com/360Degree-VirtualTour.php?3D=Cancun-Mexico/>
2. Albright, E. J. (b.d.). Yucatan buys Chichen Itza for \$220M. Dostopno prek <http://www.americanegypt.com/feature/sold.htm>
3. Allender, S., Foster, C., Hutchinson, L. in Arambepola, C. (2008). Quantification of urbanization in relation to chronic diseases in developing countries: A systematic review. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 85(6), 938–951.
4. Azcárate, M. C. (2011). 'Thanks God, this is not Cancun!' Alternative tourism imaginaries in Yucatan (Mexico). *Journal of Tourism and Cultural Change*, 9(3), 183–200.
5. Breglia, L. C. (2005). Keeping world heritage in the family: A genealogy of Maya labour at Chichén Itzá. *International Journal of Heritage Studies*, 11(5), 385–398.
6. Brown, D. F. (1999). Mayas and tourists in the Maya World. *Human Organization*, 58(3), 295–304.
7. Brown, C. (2011). El Mirador, the lost city of the Maya. Dostopno prek <https://www.smithsonianmag.com/history/el-mirador-the-lost-city-of-the-maya-1741461/>
8. Cancun travel. (b.d.). History. Dostopno prek <http://cancun.travel/en/history/>
9. Caribbean experience: Adventure sailing tours in Guatemala and Belize. (b.d.). Destinations in Guatemala: The Mayan ruins of Iximche. Dostopno prek <http://www.sailing-diving-guatemala.com/guatemala/iximche.php>
10. Degang, W. in Xiaoting, H. (2006). Coincidence and upgrade: A typical case study of rural ecotourism development. *Chinese Journal of Population Resources and Environment*, 4(1), 45–53.
11. Devine, J. A. (2016). Contesting global heritage in the chicle workers' museum. *Latin American Research Review*, 51(3), 101–122.
12. Devine, J. A. (2017). Colonizing space and commodifying place: Tourism's violent geographies. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(5), 634–650.
13. Drake, N. (2016). First day of spring marked with sun daggers, light snakes. Dostopno prek <https://news.nationalgeographic.com/2016/03/160317-spring-vernal-equinox-astronomy-native-american/>
14. Evans, G. (2004). Mundo Maya: From Cancún to city of culture. World heritage in post-colonial Mesoamerica. *Current Issues in Tourism*, 7(4&5), 315–329.

15. Frühsorge, L. (2007). Archaeological heritage in Guatemala: Indigenous perspectives on the ruins of Iximche. *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*, 3(1), 39–58.
16. Garza Carballo, L. E. (b.d.). From jungle to city: The birth of Cancun. Dostopno prek <https://www2.cancun.com/Editorial/Birth-Of-Cancun/>
17. Gibson, J. (2015). Today's word: Heritage tourism. Dostopno prek <https://savingplaces.org/stories/preservation-glossary-todays-word-heritage-tourism#.WlUihajibIV>
18. Grube, N. (2007). *Maya: Divine kings of the rain forest*. Königswinter: HFullmann.
19. Guillemin, G. F. (1967). The ancient Cakchiquel capital of Iximché. *Expedition Magazine*, 9(2), 22–35.
20. Harrison, D. in Hitchcock, M. (2005). *The Politics of world heritage: negotiating tourism and conservation*. Clevedon: Channel View Publications.
21. Hartford Web Publishing. (b.d.). World history archives. The Civil War (1960–1996). Dostopno prek <http://www.hartford-hwp.com/archives/47/index-cab.html>
22. Hutson, S. R., Herrera, G. C. in Chi, G. A. (2014). Maya heritage: entangled and transformed. *International Journal of Heritage Studies*, 20(4), 376–392.
23. Konvencija Mednarodne organizacije za delo št. 169 o pravicah staroselskih ljudstev in plemenskih skupnosti, podpisana 27. junija 1989 v Ženevi, v veljavi od 5. septembra 1991. Dostopno prek http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169
24. Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva, podpisana 3. oktobra 1985 v Granadi, v veljavi od 1. decembra 1987. Dostopno prek <https://rm.coe.int/168007a087>
25. Kvardadabra. (1994a). Igra svetlobe in sence v arhitekturi Majev. Dostopno prek <http://www.kvardadabra.net/1994/04/arhitektura-majev2/>
26. Kvardadabra. (1994b). Orientacije v arhitekturi Majev. Dostopno prek <http://www.kvardadabra.net/1994/04/arhitektura-majev/>
27. Little, W. E. (2008). Living within the Mundo Maya project: Strategies of Maya handicrafts vendors. *Latin American Perspectives*, 35(3), 87–102.
28. Mayan ruins. (b.d.). El Mirador. Dostopno prek <http://www.mayan-ruins.org/el-mirador/>
29. McAnany, P. A. (2016). *Maya cultural heritage: How archaeologist and indigenous communities engage the past*. London: Rowman & Littlefield.

30. Miller Llana, S. (2007). Ownership fight erupts over Maya ruins. Dostopno prek <https://www.csmonitor.com/2007/1017/p20s01-woam.html>
31. Milman, A. (2015). Preserving the cultural identity of a world heritage site: The impact of Chichen Itza's souvenir vendors. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 9(3), 241–260.
32. New7Wonders. (b.d.). The new7wonders charter. Dostopno prek <https://about.new7wonders.com/new7wonders-charter/>
33. Organizacija združenih narodov za izobraževanje in kulturo [UNESCO]. (b.d.a). Pre-hispanic city of Chichen-Itza. Dostopno prek <http://whc.unesco.org/en/list/483/%20UNESCO>
34. Organizacija združenih narodov za izobraževanje in kulturo [UNESCO]. (b.d.b). World heritage list. Dostopno prek <http://whc.unesco.org/en/list/>
35. Parks, S., McAnany, P. A. in Murata, S. (2006). The conservation of Maya cultural heritage : Searching for solutions in a troubled region. *Journal of Field Archaeology*, 31(4), 425–432.
36. Pi-Sunyer, O. in Thomas, R. B. (2015). Tourism and the transformation of daily life along the Riviera Maya of QuintanaRoo, Mexico. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 20(1), 87–109.
37. Porter, B. W. in Salazar, N. B. (2005). Heritage tourism, conflict, and the public interest: An introduction. *International Journal of Heritage Studies*, 11(3), 361–370.
38. Stierlin, H. (2001). *The Maya: Palaces and pyramids of the rainforest*. Köln: Taschen.
39. Šprajc, I. (2009). *Izgubljena mesta. Arheološka iskanja v deželi Majev*. Ljubljana: Modrijan.
40. Terčelj, M. M. (2015). Kulturna dediščina Majev: Odločanje staroselcev v kulturni in izobraževalni politiki Mehike. *Etnolog*, (25), 113–136.
41. Ventura, P. in Ceserani, G. P. (1989). *Maji. Zgodbe starega sveta*. Ljubljana: Založba DOMUS.
42. Wondermondo. (b.d.). El Mirador – ancient Maya metropolis. Dostopno prek <http://www.wondermondo.com/Countries/NA/Guatemala/Peten/ElMirador.htm>
43. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. (b.d.). Prof. dr. Ivan Šprajc. Dostopno prek <https://iaps.zrc-sazu.si/sl/sodelavci/ivan-sprajc-sl#v>